

Fizik terminlar: Elektrik, optika, barometr, termometr, mikroskop, antenna, atom, teorema, elektron, neutron, proton, atom.

Aslida rus tilidan kirgan deb o'ylagan so'zlarimiz ham o'z navbatida fransuz tilidan o'tgandır: revolution, revolutionnaire, economie, economique, morphologie, morphologique [14:54].

Ijtimoiy-siyosiy terminlar: demokrat, respublika, konstitutsiya, sosializm, kommunizm, partiya, komissar, delegat, deputat, konferensiya va b. Jahonda hech bir til yo'qki, uning lug'ati faqat o'z so'zlaridan tashkil topgan bo'ladi. Boshqa tillardan olingan so'zlar o'sha tilda yo'z shaklini qanday bo'lsa, shundayligicha saqlaydi, yoki uning tabiati, grammatik qurilishi, so'z yasaliş, imlo va talaffuz qoidalariga uyg'unlashadi [15:120].

Quyida ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy-ma'rifiy va sportga oid mavzuli guruhning so'zlarini ichki bo'linishlar asosida ko'rib chiqamiz:

Kiyim nomlari: jemper, jinsi, pijak, sviter, trusi, reglan va boshqalar.

Ichimlik nomlari: kokteyl, koka-kola, pepsi-kola, viski kabilar.

Pul birligi nomlari: dollar, sent, funt sterling kabilar.

Uy ro'zg'or buyumlarining nomlari: mikser, player va boshqalar.

Kosmetika va maishiy mavzular: sheyping, shampun, fen, servis va boshqalar.

Joy tushunchasini bildiruvchi otlar: vokzal, kemping, klub, kollej, kottej, motel, tunnel, zoopark, xoll park, supermarket kabilar.

Iqtisodiyot va savdoga oid o'zlashtirilgan so'zlar: lizing, eksport, banknot, broker, warrant, vaucher, grant, diler, import, importyor, investor, barter, budjet, marketing, xolding, konsalting, biznesmen, biznes va boshqalar.

Boshqa tillardan o'zlashgan so'zlarning eng muhimi internasiolizmlardir. Barcha mamlakatlarda ilm-fan, texnologiya va madaniyat rivojlanishi bilan bir nechta tillar uchun umumiy so'zlar paydo bo'ladi.

Kompaniyalar nomlari: Humans, Huawei, Samsung, nokia, redmi, ucell, beeline, tiktok, facebook, adidas, nike, instagram, uzmobile, artel, LG (lifes good), Mercedes Benz, Hyundai, Chevrolet, Coca-Cola, Acer, Pepsi, Fanta, Puma, Hoffman, Gap, Gucci, Porsche, Shivaki, Chanel, Snickers, Mars, BBC, Reebok, Dolce & Gabbana, Google, Daewoo, Toyota, Whatsapp.

Ijtimoiy tarmoqlar: You Tube, Twitter, Facebook, Telegram, whatsapp, Instagram, Google.

Yangi tarixiy davr turkman tilshunoslari oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Turkman tili ko'p asrlar davomida takomillashib, boy va murakkab tuzilishga ega bo'lgan juda ko'p sonli so'zlarni o'z ichiga oladi. Bu asrlar davomida bir-biri bilan aloqada bo'lgan xalqlar o'rtasidagi til munosabatlarining huquqiy holatidir. Bir xalq boshqa xalqdan zaruriyat, jamiyat ehtiyojidan kelib chiqib, xalq hayotida bo'lmagan narsalarga, fan-texnika kashfiyoti yutuqlariga, tabiiy boyliklarga oid yangi mazmunli so'zlarni qabul qiladi. O'zlashma so'zlarning bir tildan ikkinchi tilga o'tish yo'llari, tarixiy sabablarini turkman tili leksikasi misolida o'rganish turkman tilshunosligining dolzarb muammolaridan biridir. Turkman tilshunosligida boshqa tillardan, xususan Yevropa tillaridan so'zlarning o'zlashishi va ularning xususiyatlariga, o'ziga xoslik va tahliliga alohida ahamiyat berib kelinmoqda.

Hozirgi turkman tili tizimi so'z yasaliş, boshqa tillardan so'z o'zlashtirish, oldindan mavjud bo'lgan so'zlar ma'nosining o'zgarishi va yangi ma'nolarning hosil bo'lishi turkman tilining leksikasining boyib kelishiga olib keladi.

Adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Чет тилларни ўрганиш тизimini янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Қарори. -Т.: "Маърифат" 2012. 12декабрь. № 99. 1-2-б.
2. Махмудов Н. Ўзбек тилида ўзлашма сўзлар: меъёр ва миллийлик. // Ўзбек тили ва адабиёти. –Тошкент: 2010. № 6. 4-б.
3. Atanyūzow S. Türkmen diliniñ sözköki (etimologik) sözlügi. -A.: Türkmenistanyñ milli medeniýet «Miras» merkezi, 2004. – S. 43.
4. Yusup Azmun. Söz kökümüz – öz kökümüz: Ylmy edebiyat. – Stokgolm: "Gün" neşirýaty, 2016. – S. 100.
5. Этимологический словарь русского языка. -СПб.: ООО "Полиграфуслуги", 2005. - С. 423.
6. Täçmyradow T. Türkmen edebi diliniñ sowet döwründe ösüşü we normalaşýşy. -Aşgabat: 1984, - S. 14-70.
7. Çöñhäýew Y. Leksika. -Aşgabat: 1972. -S. 61.
8. Баш Л. М. Дифференциация термина "заимствование": хронологический и этимологический аспекты. // Вестник Моск. ун-та. Сер. 9. Филология. 1989. – С. 22–34.
9. Берков В.П. Двухязычная лексикография. Изд.2-е, перераб. и доп. – М.: "Астрель". АСТ. Транзиткнига, 2004. –С. 236.
10. Маковский М.М. К проблеме так называемой "интернациональной" лексики. // Вопросы языкознания. 1960. № 1.
11. Давлятова Э. М. Мустакиллик даври ўзбек тилидаги Ғарбий Европа ўзлашмаларнинг маданиятлараро тадқиқи. Автореф. Дисс. – Термиз: 2021.
12. Герд А.С. Значение термина и научное знание. //Научно-техническая информация. Серия 2. -М.: 1991. № 10.- С. 1-4.
13. Хожиев А.Тилшунослик терминларининг изоҳли лугати. -Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2002.
14. Абдуллаев Ф.А. Тил кандай ривожланади. –Тошкент: "Фан". 1972. –С. 54.
15. Aliven A., Sodiqov O. O'zbek adabiy tili tarixidan. -Toshkent: "O'zbekiston", 1994. 120-b.
16. Большая российская энциклопедия. Том 3. -М.: 2005. -С. 85.

РЕЗЮМЕ. Maqolada turkman tiliga yevropa tillaridan o'zlashgan so'zlar va o'sha so'zlarning qaysi sohalarida faol qo'llanilishi haqida bir nechta misollar orqali ma'lumot berib o'tilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье на нескольких примерах представлена информация о словах, заимствованных из европейских языков в туркменский язык, и сферах, в которых эти слова активно используются.

SUMMARY. The article provides the analysis of words borrowed to the Turkmen language from European languages, and several examples in which areas these words are actively used.

INGLIS HÁM QARAQALPAQ TILLERINDE ELIKLEWISHLERDÍŇ SALÍSTÍRMALÍ ÜYRENILIWI

M.B.Bayimbetova – assistant oqıtıwshı

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch so'zlar: taqlid so'zlar, onomatopoeia, chog'ishtirma, tilshunoslik, shaxslararo munosabat, til birligi.

Ключевые слова: звукоподражательные слова, ониматопея, сравнение, лингвистика, межличностные отношения, языковое единство.

Key words: imitative words, onomatopoeia, comparison, linguistics, interpersonal relationships, linguistic unity.

Eliklewish sózler mánisi hám formalıq ózgesheligine qaray sózlerdiñ ayırıqsha toparın quraydı. Olar mánili sóz shaqaplarında anıq leksikalıq-semantikalıq hám grammatikalıq mánilerge iye emes. Olardıñ mánisi dógerek átiraptaǵı janlı hám jansız zatlardıñ, tábiyat qubılıslarınıñ háreketlerinen kelip shıǵatuǵın ses shıǵarıw qubılısların yamasa kórinislerge eliklewden payda boladı hám sol

eliklew mánisinde qollanıladı. Átirapımızdaǵı janlı, jansız zatlardıñ seslerine, tábiyat qubılıslarınıñ háreketlerinen payda bolǵan seslerge, hár qıylı kórinislerge eliklew arqalı jasalǵan sózlerdiñ toparına *eliklewish sózler* dep ataladı [1:246].

Inglis tilinde eliklewish, onomatopoeia dep te atalıp, etimologiyalıq kózqarastan, bul sóz grekshe *onomatopoiia*

sózinen kelip shıqqan bolıp, "at qoyıw, ataw, sóz jasaw" (dawısqa eliklew tiykarınan atalıp atırǵan zat penen baylanıslı bolıp keledi) – degen máńislerdi bildirip, insan sóylewinde janlı hám jansız tábiyat dawıslarına fonetikalıq uqsatıw bolıp tabıladı. Mısalı, *meow-meow (miyaw-miyaw)*, *bow-wow (waw-waw)*, *ding-ding (diń-diń)* hám basqalar. Alım M.A.Flaksmannıń aytıp ótiwinshe, "eliklewish - bul sózdiń fonemaları hám denotattıń (qandayda at penen belgilenetuǵın obyekt [13]) tiykarǵı ses (akustikalıq) ózgesheligi ortasındaǵı tábiyyı, eriksiz fonetikalıq baylanıslılıq" – dep keltiredi [2:11].

Inglis tilindegi eliklewish sózler uzaq waqıttan berli ilimpazlardıń itibarın tartıp kelgen. Bul qızıǵıwshılıqtı bir qansha faktorlar tiykarında túsinshek boladı. Birinshiden, tilindegi eliklewish sózlerdiń kóbisi bir túbirden ibarat: *plop* (n.v.), *jingle*(n.v.). Ekinshiden, eliklewish sózler heshqanday tosiqlarsız bir gáp aǵzasınan ekinshisine emin-erkin ótedi. Búǵan mısál retinde *to bang* (dańǵırlaw – feyil), *bang* (dańǵırlı– atlıq), *to ding-dong* (qońıraw qılıw– feyil) hám *ding-dong* (qońıraw– atlıq) yamasa *buzz* (ızıldaw– feyil), *buzz* (ızıldı– atlıq). Bunnan tısqarı, jáne bir áhimiyetli faktor – inglis tilindegi hár qanday situaciyanı túsindiriwde waqıyanı táriyiplep beriwde seske eliklewishlerden paydalanıp táriyiplep bergendi abzal kóredi [3:2].

Ferdinand de Sossyurdıń pikirine kóre, simbol lingvistikalıq belgini kórsetip beriwshi, anıqlastırıp ótkende, belgileniwshi obektti súwretlep beriwde qollanıladı. Simvoldıń ózine tán qásiyeti ol heshqashan semantikalıq jaqtan tiykarısqız ráwishte belgilewshi menen belgileniwshi ortasında tábiyyı baylanıstı payda etpeydi. Ferdinand de Sossyur tildegi simvoldıń eki túrin 1) onomatopoeia (eliklewish) 2) tańlaq sózlerdi keltirip ótedi [4:57-58], [5:67-68]. Bular hám basqada pikirler Charlz Sanders Pierstıń "ikonlıq (*kóriniske eliklew*) sózler óz formalarında qanday bolıwına qaray predmetti óz máńislerinde sáwlelendiredi", – degen pikirine sáykes keledi [6:204-205].

Inglis tilinde eliklewish sózler eki úlken toparǵa bólinedi – 1) onomatopia (seske eliklewish), mısalı **to screech – qıshqırıw, to hiss – ısıldaw, to murmur – mıńqırlaw**(túsiniqsız sóylew) hám 2) kóriniske eliklewish (háreketlerdi hám fiziologialıq iskerlikti, fizikalıq kórinisti eliklew artikulaciyası). Mısalı: **gobble – shaynaw, lick – jalaw, yawn – esnew, icky – jaǵımsız (kórinis dam, iyis), bumpy–gedir-budır, wavy–tolqınday** [7:1998], [8:1994], [9:2006]. Bul eki toparǵa tiyisli sózler házirgi zaman Hind-Evropa shańaraǵına tiyisli tillerde eski formasında yaqı jańalangan formada birdey tabıladı.

Túrkiy tiller boyınsha eliklewish sózlerdi ilimiy tiykarda birinshi ret belgili sovet tyurkologı professor N.I. Ashmarin izertlegen. Ol óziniń chuvash tili boyınsha jazǵan miynetlerinde jáne de eliklewish sózler jónindegi arawlı izertlewlerinde eliklewish sózlerdiń ayırmashılıqların anıqlap berdi.

N.I.Ashmarin eliklewish sózlerdiń áyyemgi zamannan berli bar ekenligin ayta kelip, alǵashqı jámiyettegi adamlardıń sóylew tilinde eliklewish sózlerdiń ayırım formaların bolǵanlıǵın dáliylleydi. Chuvash tilindegi "L" sesi kóriniske eliklewish sózlerde, al K, X sesleri jótelgende, dem alǵanda, bir zattı ekinshi bir jerge ısırıp qoyǵanda payda bolǵan seske eliklewish sózlerde aktiv qollanılatuǵının aytp kórsetedi [10:1925].

N.I.Ashmarin eliklewish sózlerdi hár tárepleme birneshe toparlarǵa bólip izertlegen menen avtor eliklewish sózlerdiń sóz shaqabı bolıw yaqı bolmaw táreplerin tolıq ashıp bermegen. Sonlıqtan onıń barlıq miynetlerinde eliklewish sózler ayırım sóz shaqabı bolmastań tańlaqlar menen biriktirilgen [10:1925]. Sonday-aq, belgili tyurkolog professor N.K.Dmitriev ta ayırım tiller boyınsha jazǵan ilimiy grammatikalarında hám maqalalarında eliklewish sózlerdiń grammatikalıq belgilerin kórsetedi. Ol osman

tiliniń mimologiyası boyınsha alıp barǵan izertlewlerinde eliklewish sózlerdiń fonetikalıq ózgesheliklerine ayırıqsha toqtap, dawıssız "J", "Z" seslerin eliklewish sózlerde kúshli aytılatuǵının, al "N", "T" sesleriniń hálsiz esitiletuǵınıń kórsetedi [11:1962].

Eliklewish sózler leksiko-semantikalıq, grammatikalıq jaqtan belgili bir kategoriya bolıwına, onıń qaraqalpaq tilinde áhimiyetli orın tutıwına qaramastan bul tema jaqıńa deyin ayırım izertlewlerdin obyektı etip alınbadı. Tek ǵana professor N.A.Baskakov óziniń "Karakalpakskiy yazık" atlı miynetinde azlı-kem túsiniq berip ótedi. Bul miynetke eliklewish sózlerdiń mánilik hám grammatikalıq ózgeshelikleri, olardıń túrleri atap kórsetilgen.

N.A.Baskakov házirgi qaraqalpaq tilindegi eliklewish sózler tuwralı birinshi ret izertlew júrgizedi hám olardıń mánilik hám grammatikalıq belgilerine qaray tańlaq sózlerden ayırılıp turatuǵının anıqlaydı [12:239]. Onıń kórsetiwinshe, seske eliklewish sózler adamnıń shıǵarǵan seslerine, haywanlardıń shıǵarǵan seslerine hám jansız zatlardıń shıǵarǵan seslerine eliklew bolıp bólinse, kóriniske eliklewish sózler ónimli, ónimsiz jáne jay hám jup bolıp bólingen [12:244].

Inglis tilinde eliklewishler túrli kriteriyalarǵa kóre klas-sifikaciyanaladı.

P.I.Grigorieva hám D.O.Berezuckaya eliklewish klassi-fikaciyası ses dereǵınıń túrine tiykarlanıwı múmkin dep esaplaydı. Alımlardıń keltiriwinshe eliklewishlerdi klassi-fikaciyalaw eki parametr boyınsha ámelge asırıladı: eli-klewishlerdiń kelip shıǵıwına qaray hám ádebiyatta qollanıwı boyınsha. Bul ilimpazlar eliklewishlerdi 5 top-arǵa bóledi (Keste 1) [3:1]: 1) adamnan shıǵatuǵın seslerge eliklew: *cough (jótel), yell(qıshqırıw), giggle(mırsıldap kúliw), sniff(pısil daw);*

(2) qustıń seslerine eliklew: *tweet(sayraw), chirp* (shırıldaw);

(3) haywanlar tárepinen shıǵarılǵan seslerge eliklew: *moo (mónirew), quack (ǵaǵıldaw);*

(4) tábiyyı seslik hádiyeselerine yamasa jansız zatlar tárepinen jaratılauǵın seslerge eliklew: *rat-a-tat (taqıldaw), knock (qaǵıw);*

(5) Aralas seslerge: *zzz, (uyqlap jatqan adam yamasa haywannıń tereń dem alıw dawıssına eliklew)* [3:2].

Inglis tilinde esitiw sezimlerin kóriw sezimleri menen salıstırıp paydalanıwǵa baǵdarlangan. Ses – ol yaqı bul haqıyqat hádiyesesiniń signalı bolıp tabıladı. Sonı atap ótiw kerek, sestı qabıl etiw, mısalı, reńge qaraǵanda ańsatıraq. Óytkeni, biz ádette obyektin reńin uzaq yaqı qısqa waqıt dawamında baqlaw arqalı juwmaq shıǵaramız hám jiı jaǵdaylarda bul dáwir aralıǵında waqıttı sheklep otırmaymız. Bizler sestı ádewir qısqa waqıt ishinde tez qabıllaymız. Bulardıń barlıǵı subektivlik baylanıstan juwmaq shıǵarıwda esitiw sezimleriniń, eliklewish sózliktiń tásirinde, sonday-aq kórkem ádebiyat tili sebep boladı.

Qaraqalpaq tilinde eliklewish sózler ózleriniń leksika-semantikalıq ózgesheligine, anlatatuǵın túsiniq orayına qarap eki toparǵa bólinedi (Keste 2) [13:17-24]:

a) seske eliklewish sózler; b) kóriniske eliklewish sózler.

Seske eliklewish sózler. Tábiyattaǵı janlı hám jansız zatlardıń biri-birine soqlıǵıswınan, qubılıslardıń is-háreketlerdin nátiyjesinde payda bolatuǵın janlı maqluqlardan shıqqan seske eliklewden payda bolǵan hám esitiw qábileti arqalı belgili bir túsiniqlerdiń ataması retinde qalıplesken sózlerdi **seske eliklewish sózler** dep ataymız. Mısalı: *Ǵarǵanıń balası "ǵaǵ" deydi (naql). Sóytip ózim menen bolıp kiyatırsam, aldımnan gúbir-gúbir birew sóyleydi.*

Joqarıdaǵı "ǵaǵ" sózi ǵarǵanıń ǵaǵıldaǵınan shıqqan sestin atın bildiredi, al, "gúbir-gúbir" birewdiń alısıraqta sóylewiniń ele tolıq túsiniqli bolmaǵan halatın bildiretuǵın sóz. Olardıń hár biri ózine ılayıq sestı dálmedál beriw zá-

rúrliginen payda bolǵan. Quslardıń hawazı yaqı zatlardıń biri-birine soqlıǵısıwınan shıqqan sesler kompleksı belgili bir túsiniktiń ataması bolǵanlıqtan sóz iretinde qabıllanadı, sonlıqtan da *bıyq-bıyq*—qoyan, *mirriw-mirriw* – pıshıq, *waw-waw* – iyt, *shúyk-shúyk* – shóje, *sıńq-sıńq* – kúلكi t. b. dep túsiniledi.

Seske eliklewish sózlerdi mánisi boyınsha eki gruppaga bólemiz:

a) Adamlardıń sóylew aǵzaları arqalı, sonday-aq quslardıń, jánliklerdiń haywanatlardıń dawıslarınan payda bolǵan seslerdi bildiretuǵın sesler: *mırs-mırs*, *ǵawır-ǵawır*, *lars-lars* (jóteliw) *shingir-shingir* (kisnew), *ǵurt-ǵurt* (shaynaw), *dúbir-dúbir*, *ǵanq-ǵanq*, *warq-warq*, *ǵurk-ǵurk*, *sıp-sıp* (ushıw), *shorp-shorp* (súyiw).

Misalı: *Tulpar tuǵan Bayshubar*,

Suwlıqtı ǵarsh-ǵarsh shaynaydı (Alpamıs).

b) Jansız zatlardıń biri-birine tiyiwinen, qozǵalısinan payda bolǵan seslerge eliklewdi bildiretuǵın sózler. Obektiv dúnyadaǵı zatlar biri-biri menen baylanıslı hám mudamı qozǵalısta boladı. Olardıń soqlıǵısıwın, qozǵalısnı bildiriw ushın seslik kompleks sóz qabıl etiledi [13:17]. Misalı: *sart-surt* (tiyiw), *ǵúrs-ǵúrs* (jıǵılıw), *sar-sar*, *shor-shor* (aǵıw),

lıq-lıq (tógiliw) *shomp-shomp* (suwǵa túsiw), *tomp-tomp* (túsiw).

Kóriniske eliklewish sózler. Tábiyat penen jámiyette bolatuǵın zatlardıń sırtqı elesinen, kórinisinen payda bolatuǵın kóz benen keriw qabiletı natiyjesinde qalıplesken sesler kompleksli kóriniske eliklewish sózler dep júrgiziledi. Misalı: Bet awızları *ǵojalaq-ǵojalaq* (N.Dáwqaraev). Digirmandı *dir-dir* aylandıradı (A.Bekimbetov). Meni kórgennen zir-zir qaltırıp, dárriw aldım tústi (A.Bekimbetov) misallardaǵı *ǵojalaq-ǵojalaq* — kirlegen bet awızdın kórinisin, *“dir-dir”*, *“zir-zir”* — qozǵalı, háreket natiyjesinde kórinisti ańlatadı. Kóriniske eliklewish sózler mánisi boyınsha mınaday semantikalıq toparlarǵa bólinedi:

a) Adamlardıń, haywanlardıń, jánliklerdiń háreketleri natiyjesinde payda bolatuǵın kórinisti bildiriwshi sózler *jalt* (qaraw), *kemseń-kemseń* (jılaw), *iyreń-iyreń* (júriw), *jibir-jibir* (qıymıldaw), *taltań-taltań* (júriw), *arbań-arbań* (kóriniw) t. b.

b) Tábiyat qubılısların, háreketlerdiń, jansız zatlardıń sırtqı kórinisine eliklewden payda bolǵan sózler. Misalı: *jarq-jurq* (janıw), *jilt-jilt* (kóriniw), *qalt-qalt* (qaltırıp), *lap-lap* (janıw), *ǵuj-ǵuj* t. b.

Inglis tilinde eliklewishlerdiń kategoriyasına qaray klassifikaciyanıwı (Keste 1)

	Túri	Misallar	Mánisi	Ǵápte qollanıwı	Awdarması
1	Adamnan keletuǵın dawıslarǵa eliklew	belch, boom, giggle, sniff	kekiriw, qıyǵırıw, mırsıldap kúliw, pisıldaw;	Please don't belch at the table. I'm still eating.	Iltimas stolda ke-kirmeńiz. Men ele awqatlanıp atırman.
2	Qustıń dawıslarına eliklew	tweet, chirp, chick	sayraw, shırlıdaw, shúykildew(shójeniń)	The birds were chirping loudly as it started getting light.	Tań atıp kiyatırǵanlıqtan quslar qattı shırlıdap atırǵan edi.
3	Haywanlar tárepinen shıǵarılǵan dawıslarǵa eliklew	meow-meow, moo, quack, neigh, woof	miyawlaw, mónirew, ǵaqlıdaw, kisnew, úriw	The dog started woofing as I approached the door.	Men qapıǵa jaqınlap baratırǵanımnan iyt úrip basladı.
4	Tábiyiy dawıslar hádiysetlerine yamasa jansız zatlar tárepinen jaratılǵan dawıslarǵa eliklew	rat-a-tat, thump, knock,	taqlıdatıw, mushlaw, qaǵıw	He was thumped by another child at school.	Onı mektepte bir bala mushlap urdı.
5	Aralas dawıslar	click, jingle, whoosh, zzzz	shıqlıdatıw(basıw), shıńǵırlaw, samaldıń esiw, dızıldaw (telefon vibraciyası)	The coins jingled in my pocket as I ran down the road.	Jolda juwirǵanımda qaltamdaǵı teńgeler shıńǵırlap júrdi.

Qaraqalpaq tilinde eliklewishlerdiń túrlerge bóliniwı (keste-2)

Ilmij jumıstıń tiykarǵı mashqalası bolǵan eliklewishler boyınsha maǵlıwmatlardı úyreniwlerden sol málim boldı, eliklewish sózler inglis hám qaraqalpaq tillerinde birdey ushrasatuǵınlıǵı hám bul sóz shaqabı eki tilde de adamlardıń, quslardıń seslerine hám ortalıqtaǵı tabiiy seslerge eliklewde qollanıladı. Eliklewishler bul eki tilde ózine tán bolǵan túrlerge qaray toparlarǵa bólingen. Inglis tilinde eliklewishler “onomatopoeia” – dep te atalıp júritil-

edi hám basım kópshilik eliklewish sózler seske eliklew ushın qollanıladı. Qaraqalpaq tilinde de bul sóz shaqabı bir waqıtın ózinde hám seske hám kóriniske eliklew ushın qollanıladı. Jáne de qosımsha qılıp ótiw kerek, eliklewishler inglis hám qaraqalpaq tillerinde dara hám jup formalarda ushrasadı.

Bir qatar ádebivatları analizlew hám úvreniw natiyjesinde biz eliklewish sózler uzaq dawirler aldın, adamlardıń tábiyat hám haywanlardıń seslerine at qovıw hám eliklewdi qálewi arqalı payda bolǵanlıǵın anıqladıq [14:98].

Eliklewish sózler (onomatopoeia) - tábiyat dawısların hám málim processler (qaltırıp, kúliw, ısqırıq h. b.) menen birge keletuǵın seslerge, sonıń menen birge, haywanlardıń seslerine eliklewshi sózler quramı. Ózine tán avırmashılıqlar anıalanǵanǵa shekem olar hátte óz aldına sóz shaqabı sıpatında qaralmaq kelgen. Atap ótiw kerek, inglis hám qaraqalpaq tilleriniń eliklewish sózleri birdev bar. Biraq, eliklewishlerdiń eki túri: seske hám kóriniske eliklewishler inglis tilinde bar bolǵanı menen házirgi kúnde inglis tilinde tivkarınan seske eliklewish “onomatopoeia” keń túrde qollanıladı hám bul bovinsha maǵlıwmatlar kóplep tabıladı. Al, qaraqalpaq tiliniń leksikalıq quramında bolsa seske hám kóriniske eliklewishler teńdey qollanıw kelmekte.

Ádebiyatlar

1. Dáwletov A., Dáwletov M., Qudaybergenov M. Házirgi Qaraqalpaq Ádebiy Tili. Morfemika. Morfonologiya. So'z jasalıw. Morfologiya. –Nókis: «Bilim». 2010. 246-b.

2. Флакман М.А. От и.-е. *це до англ. *window*: возраст и количество звукоизобразительной лексики в английском языке. Санкт-Петербургский гос. электротехнический университет DOI:10.30842/ielcp230690152379. 2016. –С. 1067.
3. Григорьева П.И., Березуцкая Д.О. Особенности звукоподражаний в английском языке. КиберЛенинка. Электронный журнал 2017. 2. 2.
4. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики. / Ф. де Соссюр – Екатеринбург: «Урал».1999. –С. 57-58.
5. Ferdinand de Saussure. Course in general linguistics. Edited by Ch. Bally and A. Sechehaye. Philosophical library. New York. CO PYR IGH T, 1959. –P. 68-69.
6. Пирс Ч.С. Избранные философские произведения (перевод с английского К.Голубович, К.Чухрукидзе Т.Дмитриев) – Москва: «Логос». 2000. – С. 204-205.
7. Anderson E. A Grammar of Iconism. London: «Associated University Press». 1998.
8. Hinton L.J., Nichols and J.J. Ohala (eds.) Sound Symbolism Cambridge. «Cambridge University Press» 1994.
9. Воронин С.В. Основы фоносемантики. -Москва: «Ленанд», 2006.
10. Ашмарин Н.И. Подражание в языках Среднего Поволжья, Издательство А.Н. Азербайджанского Гос.Университета отделение общественных наук. Том 2,3,4,5. –Баку: 1925.
11. Дмитриев Н.К. Строй тюркский языков. –Москва: «Восточная литература» 1962.
12. Басаков Н.А. Каракалпакский язык. Фонетика и морфология. Часть I. –Москва: «Академии наук СССР». 1952.
13. Ембергенов У. Хэзирги каракалпак тилиндеги еликлеуиш сөзлер. –Нөкис: «Каракалпакстан» 1990.17-6.
14. Aitchison, J. The Seeds of Speech: Language Origin and Evolution [Tekst] / J. Aitchison. – Cambridge: « Cambridge University Press» 1996. –P. 98.

REZYUME. Ushbu maqolada ingliz va qoraqalpoq tillaridagi taqlid soʻzlar, ularning kelib chiqishi va hodisasi oʻrganiladi. Bu tillarning ikkalasi ham taqlid soʻzlarga ega boʻlib, ayni paytda oʻziga xos xususiyatlarga ega. Ushbu ishda ingliz va qoraqalpoq tillaridagi taqlid soʻzlarning oʻziga xos xususiyatlarini va tasnifi oʻrganilib tahlil qilingan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье изучаются подражательные слова в английском и каракалпакском языках, их происхождение и феномен. Оба этих языка имеют сходства и в то же время имеют свои особенности. В данной работе изучаются и анализируются особенности и классификация подражательных слов в английском и каракалпакском языках.

SUMMARY. This article studies imitative words in the English and Karakalpak language, their origin and phenomenon. Both of these languages have imitative words and they have unique peculiarities at the same time. In this work, study and analysis of specific features and classification of imitation words in English and Karakalpak languages.

EXPLORING OBJECTIVITY IN MODERN RUSSIAN LANGUAGE: A FOCUS ON WORD FORMATION AND GRAMMATICAL MEANINGS

S.A.Elmuratova – candidate of Philology

Nukus state pedagogical institute named after Ajiniyaz

Tayanch soʻzlar: tilshunoslik, soʻz yasalishi, predmet, sifat, obyekt, sybekt, narsa, substansiya, vosita, maʼno, tushuncha, semantika, jihat, shakl, ot, gap boʻlaklari, grammatik maʼno, soʻz yasovchi maʼno, soʻz yasalish kategoriyasi, hol grammatikasi.

Ключевые слова: лингвистика, словообразование, предмет, признак, объект, субъект, вещь, субстанция, инструмент, значение, понятие, семантика, аспект, форма, имя существительное, части речи, грамматическое значение, словообразовательное значение, словообразовательная категория, падежная грамматика.

Key words: linguistics, word formation, material, feature, object, subject, thing, substance, instrument, meaning, concept, semantics, aspect, form, proper noun, pars of the speech, grammar meaning, word formational meaning, category of word formation, grammatical case.

The grammatical significance of objectivity becomes evident when juxtaposed with the grammatical meanings of attributes and procedurality. The positioning of a feature within the linguistic system appears more definitive, with linguistics often defining the meaning of objectivity as an unmarked member in contrast to the meaning of a feature. This distinction is inherently shaped by the intricate relationships between the sign and the subject (thing, object, substance, reality) in the realms of reality, thought, and language.

Conceptually, a thing serves as an individual entity within the landscape of material reality, possessing a relative independence and stability of existence. The certainty attributed to a thing is contingent upon its structural, functional, qualitative, and quantitative characteristics.

In the Philosophical Encyclopedia, we encounter the following definitions: "A thing is synonymous with an object; Object (Latin: objectum - subject) – that which stands in opposition to the subject, serving as the focal point for their objective-practical and cognitive activities. An object is identical to a thing, representing a distinct part or unit within an existing entity; encompassing everything that can be in relation to or possess any property. Substance (Latin: substantia - essence, that which underlies) is an objective reality examined from the perspective of its internal unity, irrespective of the myriad modifications through which it actively exists" [1:35].

In the aforementioned definitions, the linguistic concept of objectivity underscores key facets tied to certainty, the distinct separation of an object (thing), and the object's capacity to engage in specific relationships or possess particular properties.

The assignment of linguistic signs to denote objects in the tangible world is intricately linked to processes involv-

ing the "sublation" of the objective, sensory, and active elements—essentially encapsulating the idealization of the objective world. Within human language, the outcomes of this "removal" of the objective world, capturing the genuine attributes and relationships of things, find expression predominantly through nominative signs, which encompass both single-word and multi-word lexical units.

A.A.Shakhmatov and A.M.Peshkovsky have contributed profound and inventive definitions to the subject (subjectness). A.A. Shakhmatov, in his work "Syntax of the Russian Language," presents a distinctive perspective: "Significant parts of speech distinguish themselves from non-significant parts through their connection to underlying ideas. Our ideas can be dissected into concepts related to substances (objects, persons), qualities-properties, action-states, and relationships."

Continuing his exploration of syntactic distinctions among parts of speech—nouns, adjectives, verbs, and adverbs - A.A.Shakhmatov delves into semasiological differences. Specifically addressing the concept of objectivity and its representation in language, Shakhmatov draws a clear distinction between the grammatical and real meanings of a word. He articulates, "The real meaning of a word hinges on its alignment as a verbal sign with a specific phenomenon in the external world. In contrast, the grammatical meaning of a word lies in its connection primarily with other words and their meanings. While the real meaning directly associates the word with an external phenomenon, the grammatical meaning establishes its linkage predominantly with other words and their respective meanings" [2:33-34].

Academician Shakhmatov's thesis on the conditioning of formal, or grammatical, meanings by real, or material, meanings, in the context of interpreting a sentence as a dependable reflection of "communication," not accessible to